

BIOGRAFIA

Clemència Berdiell, una vida dedicada a la pedagogia

pàg. 32-37

Míriam Roma Garcia
Graduada en Història

RESUM

Clemència Berdiell va ser mestra, en diferents etapes, a les Escoles d'Almenar des de 1927 fins l'any 1959.

Per entendre la seva trajectòria professional, és imprescindible contextualitzar el rol, la consecució de drets i, sobretot, l'alfabetització i educació de les dones des d'inicis del segle XX fins al primer franquisme en el context lleidatà i català.

PARAULES CLAU

Clemència Berdiell, educació femenina, rols de gènere, Almenar, Lleida.

ABSTRACT

Clemència Berdiell was a teacher, in different stages, at School of Almenar since 1927 to 1959. In order to understand her career, it's essential to contextualize the role, achievement of rights and, specially, the literacy and the female education in the teaching context in Lleida and Catalonia since the beginning of the 20th century to the first period of Franco regime.

KEYWORDS

Clemència Berdiell, female education, gender rols, Almenar, Lleida.

CONTEXT HISTÒRIC DEL NAIXEMENT DE CLEMÈNCIA BERDIELL

Clemència Berdiell va néixer a Almenar el 25 de març de 1889, filla d'una família pagesa formada per Jaume Berdiell i Cecília Martínez. Va aprendre els estudis primaris en el seu municipi a mans d'un professor particular del qual se'n desconeix la identitat.¹

Fig. 1. Retrat de Clemència Berdiell i Martínez.

En aquest moment Espanya es regia pel sistema de la Restauració que es caracteritzava pel bipartidisme, pel torn pacífic entre el Partit Conservador de Cánovas del Castillo i el Partit Liberal de Práxedes Mateo Sagasta, la formació d'un Estat unitari, centralista i homogeneïtzador i pel control polític i econòmic de l'oligarquia. Això, a la vegada, suposava la marginació de l'obrerisme i el republicanisme, la restricció en drets polítics i el desenvolupament d'uns models culturals de gènere que estipulaven que la dona s'havia de dedicar a les tasques de la llar i la seva vida pública únicament havia d'estar relacionada amb la religiositat, com difonia l'Església, que era la principal institució moralitzadora i formadora de nenes. Per tant, durant el segle XIX, era la domesticitat la que determinava la funció social i moral de la dona.

Per una altra banda, des dels anys trenta, el liberalisme volia acabar amb la influència de l'Església en l'educació i vida pública de les dones i va establir uns arguments afavorint que la dona exercís un nou paper com a educadora de la ciutadania. Va ser a partir de la segona meitat del segle XIX, i sobretot arran de la revolució coneguda com La Gloriosa, que sectors com el krausisme, la maçoneria i el lliure pensament van impulsar projectes privats per aconseguir millores en l'ensenyament i la cultura femenina, encara que el seu model educatiu continuava basant-se en la domesticitat.

Arran d'aquests projectes, fruit de la revolució del 1868 i, posteriorment, del regeneracionisme, a la darrera dècada del segle XIX, l'educació de la dona va agafar empenta així com també l'educació i la cultura, en general, que van ser eixos vertebradors per la modernització del país. En aquest sentit, cal destacar el Congrés Pedagògic Hispano-Portuguès-Americà celebrat a Madrid l'any 1892, on es va reconèixer el dret de les dones a poder integrar-se en el món laboral. Val a dir, però, que, en aquest sentit, la dona s'incorporava al món laboral realitzant tasques vinculades al seu rol, és a saber, com una extensió de les tasques que feia a la llar o relacionades amb les seves aptituds maternals i la seva tasca protectora (VÁZQUEZ 2012: 107-115). És per això que els majors avenços i reformes legals es van fer en l'àmbit educatiu, per exemple, a través de la reorganització de l'Escola Normal, institucionalitzada a la dècada dels quaranta del segle XIX, motiu pel qual es va instal·lar una de les primeres a la capital del Segrià i que va significar que l'any 1885 s'hi instal·lés una altra de femenina, arran de la Llei Moyano (1856), que incorporava les dones a l'ensenyament en les escoles nacionals i, posteriorment, en les Normals. I és aquí, en les Escoles Normals, on es desenvolupaven uns i unes mestres preocupats per la pedagogia, com és el cas de Clemència Berdiell.

CLEMÈNCIA BERDIELL I L'EDUCACIÓ DE LES DONES EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX

A inicis del segle XX, les polítiques públiques van realitzar reformes en l'educació femenina a través de l'obligatorietat fins als dotze anys i l'impuls de la seva matriculació en les ensenyances secundàries i universitàries i en les escoles de magisteri nacional, com apareix per decret l'any 1910 (BALLARÍN 2001: 89-90). Aquestes reformes que avançaven lentament es van establir i van agafar força, sobretot, durant la II República.

Amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya, a més de la millora en l'ensenyament i l'alfabetització de la població en general, es van crear escoles superiors femenines com l'Escola Superior de Bibliotecàries (1915) i l'Escola d'Infermeres (1919). Tot i que així la Mancomunitat obria horitzons culturals, no trencava ni de bon tros amb la visió androcèntrica que continuava associant la dona amb el seu paper com a mare i cuidadora pel fet que no es va invertir en estudis intel·lectuals o d'especialització tècnica.

També, pel que fa a l'àmbit privat, van sorgir iniciatives per fomentar l'educació femenina com són l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, l'Escola Horaciana de Pau Vila i l'Escola Minerva de

¹ La informació personal de Clemència Berdiell es pot trobar també de manera més esquemàtica a l'entrada corresponent de Viquipèdia, redactada per mi mateixa: https://ca.wikipedia.org/wiki/Clem%C3%A8ncia_Berdiell_i_Mart%C3%ADnez.

Victorina Vila, l'any 1915 a Lleida. Aquesta darrera va sorgir després que ella, juntament amb el seu marit Frederic Godàs, tiressin endavant un projecte pedagògic que va significar la inauguració del Liceu Escolar a Lleida. Això va suposar un canvi en l'educació a les terres lleidatanes ja que aportava una educació laica i progressista que anava des de parvularis fins a l'ensenyament superior (ESTEBAN 2006: 9-10). En el Liceu Escolar, la formació que anava des d'assignatures més tècniques fins a algunes de desenvolupament artístic, es compaginava amb l'exercici

Fig. 2. Retrat de Victorina Vila.

físic i el coneixement de l'entorn natural per tal que l'alumne es conegués a si mateix (AISA 2008: 100-105). Aquesta línia pedagògica es va aplicar en l'Escola Minerva, que, a més, significava la introducció d'una ensenyança moderna en l'educació i la cultura de les nenes tot i que, en aquesta, continuaven impartint-se també assignatures en què s'aprenien tasques pròpies del seu rol tradicional lligat a la domesticitat (AISA 2013: 31-32).

Va ser, doncs, amb aquesta empenta en l'educació que Clemència Berdiell va marxar a Barcelona a continuar els seus estudis, on hi vivia la seva germana. Tot i ser dona i de condició pagesa, resulta curiós que pogués continuar estudiant i que, a més, ho fes a la capital catalana ja que des de 1885 Lleida comptava amb una Escola Normal Femenina. Probablement, un dels motius sigui que en aquesta hi havia una manca de docents o el desacord d'aquestes amb el programa d'ensenyament (MIÑAMBRES 1994: 106). L'any 1915 va graduar-se i va obtenir el títol de Mestre de Primera Ensenyança Superior de l'Escola Normal de Mestres de Barcelona.

D'aquesta manera, la mestra Clemència Berdiell va ser testimoni d'un canvi de rol en què les dones passaven de ser «l'àngel de la llar» a una dona nova moderna, entenen aquest nou concepte com a dona instruída en el marc de la cultura catalana i que desenvolupava una important funció social de transmissió de valors a la ciutadania (GARCÍA 2003: 5-8). Això generava una nova feminitat lligada al sector públic, professional, social i cultural que no es limitava únicament a la maternitat, el matrimoni i la domesticitat. D'aquesta manera moltes dones, com Rosa Sensat, Carmen Karr, entre d'altres, passaven a ser reconegudes socialment i formaven part de la vida pública (NASH 2010: 53-56).

Més tard, amb la Dictadura de Primo de Rivera, la qual tenia el suport de militars i polítics pròxims a la monarquia i les classes dirigents, es va iniciar una etapa de transició que congelava la

crisi de la Restauració iniciada l'any 1917. Això va ser un daltabaix en les millores impulsades per la Mancomunitat ja que la Dictadura es va caracteritzar per la seva postura anticatalanista que es va veure reflectida en la seva política de censura de la premsa i dels llibres i en la depuració del magisteri i les institucions educatives i culturals creades per la Mancomunitat. A més, va ser una època difícil per la població femenina ja que va veure paralitzada l'obtenció de drets.

És en aquest context quan queda vacant la plaça de mestra de l'Escola Nacional d'Albesa que passarà a ocupar Clemència Berdiell, després d'exercir com a mestra en l'Escola Nacional de Les Puelles (a Agramunt), on va estar des de 1918 fins a 1922. A l'Escola Nacional d'Albesa va treballar entre els anys 1923 i 1927.

II REPÚBLICA: AVENÇOS EN L'EDUCACIÓ

Amb el final de la Dictadura de Primo de Rivera es va iniciar la II República espanyola, la qual va invertir recursos en una educació innovadora, liberal i laica a través d'un sistema mixt per aprendre valors com la llibertat, la justícia, la solidaritat i la democràcia. El govern de la República va donar molt suport a les mestres, les quals havien estat educades pedagògicament per les Escoles Normals i ocuparien llocs destacats durant la II República i el franquisme (DD. AA. 2014: 62-63). En el cas lleidatà, cal destacar la mestra Pepita Úriz, qui va ser directora de l'Escola Normal de Lleida des dels inicis de la República. Va estar col·laborant amb sectors obrers lleidatans com la CNT, BOC² i, sobretot, moviments culturals d'esquerres, i va formar part de manera activa en la política lleidatana³ (MIR *et al.* 2010: 404).

Mentrestant a Almenar, i arran de la política educativa de la II República, es van anar movent diferents fils per tal de construir unes noves Escoles Graduades que tindrien set aules i una biblioteca, separant els infants per sexes tot i que s'establirien en el mateix edifici. Clemència Berdiell, que ja formava part del professorat de l'Escola de Nenes d'Almenar des de 1927, va ésser una de les mestres que es dedicarien a l'ensenyament de les nenes en aquestes noves escoles.

Aquestes, després de setanta-cinc anys de gestions, van posar-se en funcionament però la seva tasca com a tal va ser breu ja que, amb l'esclat de la Guerra Civil i sobretot arran de l'entrada dels Nationals a les terres ponentines l'any 1938, l'escola va servir d'Hospital de Guerra.

² Aquestes sigles corresponen al Bloc Obrer Camperol, que a Lleida tenia un caire més sindical tot i que a les eleccions municipals de 1934 va obtenir diversos regidors.

³ Ho va fer a través de la seva militància al PSUC i la representació i fundació de la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament de la UGT (FETE-UGT) a Lleida, a partir de la qual participarà en el Consell de l'Escola Nova Unificada per dur a terme la revolució pedagògica. També va promoure l'organització Unió de Dones de Catalunya i l'organització Mujeres Antifascistas Españolas.

Fig. 3. Escoles graduades d'Almenar. Imatge posterior a la seva creació l'any 1935 (Deu ser entre 1935 i 1940; no sabem amb certesa).

CLEMÈNCIA BERDIELL, MESTRA LOCAL HABILITADA PEL GOVERN FRANQUISTA

Un cop acabada la Guerra, l'Ajuntament va haver de reparar els desperfectes i es va haver de nomenar un nou professorat ja que molts amb els quals es volia comptar al nou projecte, amb la guerra, havien marxat. No fou, però, el cas de Clemència Berdiell, que va continuar formant part del professorat de les escoles d'Almenar després de la guerra.

A poc a poc, i tot i les deficiències, a partir del curs 1940-1941 l'escola va tornar al seu funcionament habitual (ARDIACA 1985: 65-67).

Fig. 4. Clemència Berdiell i les seves alumnes del curs 1940/1941.

El govern franquista, amb el suport de l'Església,⁴ va construir una repulsa de la modernitat i va retornar les dones al rol de «l'àngel de la llar», a través d'un control moral. A més, a Catalunya, el règim volia acabar amb els avenços endegats per les institucions catalanes de la II República com són l'Institut de Cultura i la Biblioteca Popular de la Dona. D'aquesta manera, els drets de les dones es van veure minats i es configurava un nou model de dona submissa, a la llar i sense drets. No va ser fins als anys cinquanta, arran del final de l'autarquia, que va haver-hi un lleuger canvi i van aparèixer obres i articles que qüestionaven el paper de les dones en aquest període.

Tot i així, el règim franquista va habilitar mestres per tal que s'encarreguessin de la tasca d'adoctrinament i moralització de les nenes com és el cas de Clemència Berdiell, que va reprendre la seva tasca docent a l'escola. La seva habilitació va ser possible ja que mai havia mostrat unes conviccions ideològiques ni polítiques i, per tant, no va formar part de col·lectius sorgits durant la II República i que havien estat en auge durant la Guerra Civil a Lleida, com són Batec⁵ o la FETE-UGT, a les files de la qual s'hi van afegir molts mestres, tant a les comarques de Lleida com a la resta de l'Estat espanyol, els quals, a causa de la seva militància, van haver de marxar a l'exili.

L'any 1948 Clemència Berdiell va ser ascendida a Directora de l'Escola Nacional Graduada de Nenes d'Almenar, on va passar de cobrar 8.400 ptes. anuals a 9.400 ptes. anuals per assumir aquesta nova tasca. El seu salari anual es va anar incrementant fins arribar a 28.800 ptes. anuals l'any 1956; l'últim document que en deixa constància, abans de la seva jubilació forçosa amb setanta anys, és de l'any 1959.

La resta de la seva vida la va passar a Almacelles, juntament amb la seva germana i la seva neboda, on va morir l'any 1966.

MÈTODE PEDAGÒGIC DE CLÈMENCIA BERDIELL

Un dels mètodes en auge a inicis del segle XX va ésser el que va desenvolupar la pedagoga italiana Maria Montessori, que bevia de Rousseau, Pestalozzi, Herbart i Froebel. És per això que el govern de la Mancomunitat va convidar-la a fer el Segon Congrés Internacional Montessori a Barcelona, ja que personalitats destacades de la capital catalana havien assistit al seu primer congrés, celebrat a Roma. En el Segon Congrés van ser convidades diferents mestres de tota Catalunya. Pel que fa a mestres llei-

⁴ El que s'ha denominat com a Nacionalcatolicisme, entès com la legitimació per part de l'Església dels objectius d'adoctrinament del país, en clau unitària i centralista, i la creació d'una identitat ideològica a mans del règim franquista.

⁵ Moviment de renovació pedagògic lleidatà fundat amb la Dictadura de Primo de Rivera a Tèrmens el qual es dedicava a l'intercanvi de materials i perspectives de l'escola en la societat. fou Impulsat, entre d'altres, per Pepita Úriz.

datanes, van anar-hi algunes com Ramona Martí i Victorina Vila (DD. AA. 2009: 90), les quals, en arribar, van fer conferències al voltant d'aquest Congrés a la ciutat i van aplicar aquest mètode basat en la llibertat de l'alumnat per al seu desenvolupament individual, l'activitat sensorial i motriu concebuda en funció del treball i la seva autosuficiència, sobretot al parvulari. A més, això ho van aplicar en un ambient on es desenvolupava l'atenció, la voluntat, la intel·ligència i la imaginació, i on la persona educadora havia d'ensenyar poc i orientar l'alumnat per al seu desenvolupament (DD. AA. 2000: 24-31).

Clemència Berdiell va rebre la influència d'aquest mètode de Maria Montessori, com moltes de les seves contemporànies lleidatanes. En el seu cas, es pot veure reflectit en el fet que afavoria el desenvolupament de les alumnes a nivell individual i de manera autònoma ja que ella els preparava material, com per exemple problemes de matemàtiques a la pissarra, i les deixava fent els deures de manera autònoma. És per això que, més que ensenyar-les, les orientava. A més, tenia un caràcter bo, rialler, dolç, benivolent i solidari amb les alumnes, valors que, en aquest ambient, anaven adquirint les seves alumnes fent que, per exemple, es desenvolupessin a l'hora de jugar en el pati o a l'hora de treballar en grups de quatre a l'aula. És per això que tenia especial cura amb les persones amb menys recursos econòmics ja que fins i tot els convidava a casa seva en acabar les lliçons.

“

*Clemència Berdiell
va rebre la influència
d'aquest mètode de Maria
Montessori, com moltes de
les seves contemporànies
lleidatanes.*

Tot i desenvolupar bona part de la seva tasca pedagògica sota les directrius del sistema del règim de Francisco Franco amb les lliçons en castellà de les assignatures estipulades i tot i que l'ensenyament estava orientat a l'ensenyament patriòtic i religiós més que intel·lectual ja que eren obligats la pregària i el cant de l'himne de la dictadura, va ensenyar a les seves alumnes algunes poesies,⁶ van representar obres teatrals i van explicar contes, deslligant-se una mica del doctrinarisme imposat pel règim.

CONCLUSIONS

Clemència Berdiell va poder desenvolupar la seva tasca pedagògica gràcies a l'impuls de l'educació femenina per part de diferents cercles de l'àmbit privat que defensaven aquest dret pel sector femení des de les acaballes del segle XIX i durant les primeres dècades del segle XX i també de l'àmbit públic, tot i que, en aquest cas, el seu desenvolupament era més anacrònic.

A partir d'aquí, gràcies a l'estable situació econòmica de la seva família i la reorganització de l'Escola Normal en el context pedagògic català, va poder formar-se com a mestra a l'Escola Normal de Barcelona, on es va graduar l'any 1915, i d'aquesta manera Clemència Berdiell assolí els seus objectius i feia de la seva vocació la seva professió. En aquest sentit, cal destacar que va ser una dona que anava d'acord amb el període històric que vivia ja que a inicis del segle XX era usual que les dones que s'integraven en el món laboral ho fessin en els àmbits educatius i sanitaris, com una tasca extensiva a la que havien fet fins aleshores a la llar i, per tant, no tenia la pretensió de trencar amb l'ordre establert pel patriarcat. Va ser, doncs, gràcies a l'impuls educatiu per part de la Mancomunitat de Catalunya i els diferents projectes educatius privats endegats tant a Lleida com arreu de Catalunya, que les noies com Clemència Berdiell van poder formar-se en diferents nivells educatius.

L'evolució en l'ambient educatiu impulsat per la Mancomunitat de Catalunya, va donar a Clemència Berdiell l'oportunitat d'aconseguir una plaça per oposició lliure a l'Escola Nacional Mixta de les Puelles (a Agramunt) l'any 1918, on va estar fins l'any 1922, moment en què va passar a ocupar la plaça vacant de l'Escola Nacional d'Albesa, estant així més a prop de la seva població natal, Almenar, on va exercir fins l'any 1927, quan es va poder traslladar a l'Escola Nacional de Nenes d'Almenar.

Doña Clemència, com era coneguda, que ja formava part del professorat de l'Escola Nacional de Nenes d'Almenar, va ser inclosa en la plantilla docent del projecte educatiu impulsat per la II República de construir unes Escoles Graduades a Almenar, on conviurien en el mateix edifici nens i nenes. Tanmateix, molts avenços en aquest terreny es van veure paralitzats per l'esclat de la Guerra Civil i per l'arribada de la dictadura de Francisco Franco, tot i que ella va poder continuar exercint la seva tasca pedagògica, arribant a ser directora de l'Escola Nacional de Nenes d'Almenar fins l'any de la seva jubilació.

⁶ Ensenyava poesies com «La terra de Xauxa» i «La Nit de Reis», les quals eren en llengua catalana tot i que el règim franquista havia imposat l'ús de la llengua espanyola en l'ensenyament. Val a dir, però, que eren excepcions ja que no era comú que Clemència Berdiell no acatés el que dictava el règim.

La seva habilitació va ser possible pel fet que mai es va vincular a cap moviment polític ni ideològic dels que s'estaven desenvolupant en l'àmbit educatiu lleidatà ni durant la II República ni durant la Guerra Civil Espanyola. Així, Clemència Berdiell, tot i les directrius d'adoctrinament i moralització de les nenes per part del règim, es va limitar a realitzar la seva tasca pedagògica orientant les seves alumnes per tal que treballessin de manera autònoma, tant individualment com en grup, i els ensenyava valors humans.

És gràcies a la seva tasca pedagògica que al seu municipi natal, Almenar, l'any 1975, es va posar el seu nom a les Escoles d'Almenar com a espai de memòria a una destacada docent de la població. Dissortadament, a finals dels anys noranta, aquest espai de memòria històrica en homenatge a *doña* Clemència Berdiell va desaparèixer amb la unió de les dues escoles del municipi, que amb sengles noms recordaven mestres⁷ destacats de la població.

BIBLIOGRAFIA

AISA (2008): Ferran Aisa, *Mestres, renovació i avantguarda pedagògica a Catalunya*, Barcelona, Edicions de 1984.

AISA (2013): Ferran Aisa, *El Liceu Escolar de Lleida : 1906-1937*, Juneda, Fonoll.

ARDIACA (1985): Maria del Carme Ardiaca Gregori, *Cinquanta anys d'una escola: 1935-1985: C. P. «Clemència Berdiell»*, Almenar, Lleida, Virgili i Pagès.

BALLARÍN (2001): Pilar Ballarín Domingo, *La Educación de las mujeres en la España contemporánea : siglos XIX-XX*, Madrid, Síntesis.

DD. AA. (2000): *Pedagogías del siglo XX*, Barcelona, Cisspraxis.

DD. AA. (2009): *Lleida és femení: dones per a la història*, Lleida, Alfazeta.

DD. AA. (2014): *Las Maestras de la República*, Madrid, Libros de la Catarata.

ESTEBAN (2006): Hermínia Esteban, *Més que una escola: Frederic Godàs i el Liceu Escolar de Lleida (1906-1920)*, Lleida, Pagès.

GARCÍA (2003): Amelia García Checa, «La condició social de les dones a començament del segle XX», dins de Mary Nash (dir.), *Història de les dones als Països Catalans al segle XX*, València, Eliseu Climent.

MIÑAMBRES (1994): Amparo Miñambres Abad, *L'Escola Normal de Lleida : una crònica dels seus primers 100 anys: 1841-1940*, Lleida, Universitat de Lleida.

MIR *et al.* (2010): Conxita Mir *et al.*, *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida: Política, economia, cultura i societat (Segle XX)*, Lleida, Alfazeta.

NASH (2010): Mary Nash, *Treballadores: un segle de treball femení a Catalunya: 1900-2000*, Barcelona, Generalitat de Catalunya: Departament de Treball.

VÁZQUEZ (2012): Raquel Vázquez Ramil, *Mujeres y educación en la España contemporánea: la Institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid*, Madrid, Akal.

---

⁷ Les escoles d'Almenar «de dalt», que s'anomenaven C.E.I.P. Clemència Berdiell, van perdre aquesta denominació a causa de les disputes (que fins i tot van arribar al Departament d'Ensenyament) amb el col·legi «de baix», que portava el nom de Gil Viader i Armengol, docent almenarenc que va impartir classes a les Escoles Graduades de Nens d'Almenar entre els anys 1933 i 1959.